

МОДЕЛІ «ТРИЙОК» ЯК ІНСТРУМЕНТ ЄВРОПЕЙСЬКОЇ ІНТЕГРАЦІЇ ТА БЕЗПЕКИ: ЕКОЛОГІЧНИЙ ВИМІР

Статтю присвячено питанням екологічної безпеки в Європейському регіоні. Розглянуто схеми просування країн до євроінтеграційного простору через моделі «трийок». Автори привертають увагу до особливостей співробітництва України з Вишеградською групою у контексті проблеми екологічної безпеки і, зокрема, загрозливої ситуації, що склалася навколо Шацьких озер. Запропоновано сценарії збереження цієї перлини української природної спадщини.

Ключові слова: Вишеградська четвірка, Україна, Шацькі озера, Білорусь, Хотиславське родовище піску та крейди, екологічний заказник, міжнародна спільнота.

В статті рассматриваются вопросы экологической безопасности в Европейском регионе. Рассмотрены схемы продвижения стран к евроинтеграционному сообществу с помощью модели «троек». Авторы обращают внимание на особенности сотрудничества Украины с Вишеградской группой в контексте проблемы экологической безопасности и, в частности, угрожаяющей ситуации, сложившейся вокруг Шацких озер. Предложены сценарии сохранения этой жемчужины украинского природного наследия.

Ключевые слова: Вишеградская четверка, Украина, Шацкие озера, Беларусь, Хотиславские залежи песка и мела, экологический заказник, международная общественность.

The article is devoted to the issues of ecological security in the European region and implemented patterns of integration of states into the European community, such as “model of the three”. Authors bring to notice particularities of cooperation between Ukraine and Vyshegrad four state-members, problems of ecological security and threatening current situation around Shatsk lakes. They suggest options to preserve this pearl of the Ukrainian natural heritage.

Key words: Vyshegrad four member-states, Ukraine, Shatsk lakes, Belarus, Khotyslav reservoir of sand and chalk-stone, ecological sanctuary, international community.

V-4, Вишеградська четвірка, Вишеградська група, Вишеград... Цими термінами визначено політичну модель об'єднання чотирьох держав Центрально-Східної Європи. Вони міцно увійшли до словників з політології та міжнародних відносин, посівши достойне місце у наукових розвідках⁴.

У 1990-ті рр. у Центрально-Східній Європі утворилося кілька регіональних угруповань. Це стало об'єктивною реакцією на розпад радянських систем – РЕВ і Варшавського Договору, що забезпечували не лише ядерний захист від можливого втручання, так звану «ядерну парасольку», а й економічне процвітання на радянських енергетичних носіях. Однією з перших – у лютому 1991 р. – було утворено Вишеградську групу, до якої увійшли

⁴ 07 червня 2013 р. відбулася міжнародна конференція: «Вишеградська група та євроінтеграційний поступ України під час головування Польщі в об'єднанні». На жаль, організатори конференції не приділили належної уваги безпековим питанням регіону, пов'язаним, зокрема, з екологічними проблемами, у розв'язанні яких Польща та Україна, інші учасники Вишеграду покликані брати активну участь.

Польща, тодішня Чехословаччина⁵ та Угорщина. Учасники об'єднання мали на меті винятково політичні наміри: деформацію постсоціалістичної інфраструктури, що лишилася після прорадянських утворів, співробітництво у військовій і безпековій сферах та вироблення спільних зовнішньополітичних критеріїв у ставленні до євроатлантичних структур. Останні, своєю чергою, з огляду на значний економічний і демографічний ресурс новозаявлених держав, а також їхню політичну вагу, були зацікавлені в існуванні саме такого регіонального об'єднання, як В-3/В-4.

Головною метою Вишеградського «трикутника» стало прискорення виходу зі сфери впливу СРСР з метою запобігання можливим спробам реставрації попередніх політичних режимів. Вишеград не створювався як альтернатива європейській інтеграції, навпаки, його учасники постійно підкреслювали, що «четвірка» є перехідним етапом, підготовчим кроком до ЄС. Необхідним етапом розвитку країн Вишеграду була розбудова простору вільної торгівлі, що було закріплено в спеціальній угоді. Утворення Вишеградської групи, на наше переконання, було реакцією на невизначеність ситуації із СРСР, що склалася на початку 1991 р., а також спробою протистояти європейському дисбалансу в постблоковий період міжнародних відносин, зберегти європейську стабільність після розвалу соціалістичної системи. Захід покладав на В-4 великі сподівання як на засіб заповнення політичної порожнечі в регіоні. Вишеградська група фактично виявилася своєрідним заслоном Заходу від «некерованого» Союзу РСР. Складність ситуації відчули й окремі учасники групи, яким довелося докласти чималих зусиль у просуванні до європейських структур, боротися між собою за надані преференції, кредити тощо, причому, як з конкурентами по Вишеграду, так і з пострадянськими країнами. Об'єднання країн Вишеградської групи виконало стратегічне завдання перехідного періоду: всі її країни-члени набули членство в НАТО, стали повноправними учасниками Європейського Союзу.

Україна шукала надійних партнерів для прискорення і полегшення власного просування до різноманітних формувань Центрально-Східної Європи. Як важлива ланка такої роботи розглядалася участь у В-4, проте країни Вишеграду «не побачили» Україну серед учасників свого об'єднання, хоча варіант повноправного членства у цій організації доволі серйозно розглядався протягом 90-х рр. Україна дивилася на тодішню В-4 як на придатну для неї модель просування до європейського інтеграційного простору. Утім, включення України ані до В-3, ані до В-4, ані формування нового об'єднання "В-4+Україна" не відбулося ... Що завадило цьому? Небажання європейських партнерів? Згаятий час? Недостатня наполегливість Києва? Чи фактор великого сусіда? Зрештою, В-3/В-4 повністю реалізувала себе: здобула для всіх країн об'єднання членство в НАТО та ЄС, згуртувала учасників, а нині відстоює їхні інтереси в різноманітних сферах загальноєвропейського виміру, у першу чергу,

⁵ У зв'язку з появою відокремлених одна від одної Чехії і Словаччини – «розлученням по-чеськи» – Вишеградська група стала «четвіркою».

у визначенні східного вектору зовнішньої політики ЄС та у фінансовій сфері, відіграючи провідну роль серед країн Європи середньої ланки вже в іншому – євроінтеграційному – вимірі.

Як бачимо з історії В-4, в інтеграційній політиці було в черговий раз реалізовано *концепцію «ТРИЙОК»*. Такі «трійки» ми часто спостерігали в історії становлення об'єднаної Європи і, зокрема, Європейського Союзу. Згадаймо першу інтеграційну «трійку» країн Бенілюксу – Бельгії, Нідерландів, Люксембургу, «трійку» розширення Європейських спільнот 1972 р. – набуття членства в ЄЕС Великої Британії, Данії і Ірландії. Пізніше – 1996 р. – «трійку» нейтральних країн Швеції, Австрії, Фінляндії, вступ яких до ЄС було визначено як останнє класичне розширення цього утвору. Пострадянські країни також розглядалися «трійками»: як, наприклад, країни Центрально-Східної Європи і Балтії. У першому випадку – Чехословаччина, Угорщина, Польща, в другому – Литва, Латвія, Естонія, які разом просувалися до НАТО та до ЄС.

Особливості запровадження моделі «трійок» цікаві й різноманітні. Як свідчить практика, вони підтвердили можливість полегшеного переходу до іншого виміру безпекового стану і вищого рівня політичного, економічного, загалом, цивілізаційного розвитку, впровадження реформ, продемонстрували солідарність і підтримку одне одного під час просування до Європи. Цей процес не був позбавлений певного тертя, непорозумінь, конкуренції. Однак, позитивний результат досягнуто, стратегічні завдання вступу до ЄС виконано.

Чи спрацювала подібна модель «трійок» у СНД? Йдеться про Україну-Білорусь-Молдову і Україну-Грузію-Молдову. Їх було покладено в основу програми «Східного партнерства». Спираючись на них євроінтегратори сподівалися «витягнути» всю шістку учасників «Східного партнерства» – складової Програми сусідства (Україна, Молдова, Білорусь, Грузія, Азербайджан і Вірменія), створивши з ними зони вільної торгівлі, убезпечивши східні кордони Євросоюзу та забезпечивши відповідні ринки.

У випадку з країнами СНД згадані моделі не спрацювали. Деякі учасники «Східного партнерства» навіть не згадували про євроінтеграцію, інші – заявляли про неї рідко і неохоче. Чітко про зовнішньополітичний євроінтеграційний курс йдеться в документах України і Грузії, обережніше – у Молдові. Не згадується про нього ані в Азербайджані, ані у Вірменії, а в білоруському варіанті ця тема цілком віднесено до неприйнятних: який може бути Євросоюз для Білорусі, коли є союзна держава Білорусі з Росією?

Отже, не завжди спрацювають вже апробовані сценарії, що ми спостерігали на прикладі згаданих пострадянських країн. Причини можна шукати у відсутності відповідної політичної волі, можна говорити про зміни умов і вимоги щодо членства, про втрачені можливості тощо. Відповіді на ці запитання, вірогідно, шукатимуть майбутні покоління.

Повертаючись до питання, в якій сфері інтереси сучасних країн Центрально-Східної Європи, перш за все, збігаються з інтересами України, зазначимо, що найважливішою складовою розбудови національної безпеки кожної сучасної держави є екологічна захищеність. Для В-4, як і для України, безпека починається саме тут, на європейському ПЕРЕХРЕСТІ. Екологічна

безпеку регіону є вразливою перед новими загрозами у вигляді як природних катаклізмів, так і результатів людської діяльності.

Україна і Вишеградська «четвірка» надають важливого значення розвитку транскордонного та міжрегіонального співробітництва. Йдеться про необхідність створення належної прикордонної інфраструктури, у тому числі, про проведення технічної модернізації пунктів перетину кордону України з Польщею, Словаччиною, Угорщиною, про розвиток економічного співробітництва між прикордонними регіонами України і країн Вишеградської «четвірки», а також громадських контактів. Потребують координації спільні дії на регіональному рівні з метою розв'язання екологічних проблем, соціальних питань, зокрема, з працевлаштування населення тощо.

Україна через посередництво В-4 долучилася до практичної участі в Програмах сусідства: Польща – Білорусь – Україна та Угорщина – Словаччина – Україна, а також до участі в регіональній програмі CADSES (Центральний, Адріатичний, Дунайський Південно-Східний європейський простір). Позитивним прикладом співпраці України, Словаччини, Польщі та Угорщини стало Співробітництво у галузі регіональної політики (INTERREG). Мають місце й інші форми співпраці та взаємодопомоги між країнами Вишеградської четвірки й Україною як на міжнародному, так і на регіональному рівні.

Серед напрямів, за якими може розвиватися поглиблене партнерство України із субрегіональними міжнародними організаціями, зокрема, з В-4, важливе місце посідає спільне протистояння екологічним викликам. Найнебезпечнішими з таких викликів на українській території є ситуація навколо Шацьких озер, а також проблема збереження «легенів Європи» – карпатських лісів. До них варто додати проблему Євроregionу «Буг».

Інформаційна війна у ЗМІ навколо розробки Хотиславського кар'єру триває понад чотири роки. Проблема полягає в тому, що через промисловий видобуток копалин у родовищі можуть зникнути Шацькі озера, разом з пліною Волині – унікальним озером Світязь.

Родовище будівельних матеріалів «Хотиславське» розташоване в Малоритському районі Брестської області Білорусі на кордоні з Волинською областю України. За інформацією «Білгеології», балансові запаси промислових категорій, доступні для відкритої розробки, становлять 26,3 мільйони кубометрів піску та 38,8 мільйони кубометрів крейди. Пісок можна використовувати для виробництва будматеріалів, бетону, розчинів, а також у металургії, скляній та нафтохімічній промисловості. Висока якість крейди дозволяє виробляти вапно I та II сортів, використовувати її у хімічній, лакофарбовій, медичній промисловості, для виробництва комбікормів для сільського господарства. За даними білоруських ЗМІ, це – найбільше родовище першокласної крейди в Європі. Враховуючи економічні труднощі Білорусі, його розробка – «золота жила» для країни [1], тож Мінськ продовжує промислове освоєння родовища крейди, не звертаючи уваги на попередження української сторони щодо того, що кар'єр може погубити унікальні Шацькі озера, що знаходяться на відстані тридцяти кілометрів від нього.

Шацькі озера (Кримне, Оріхівське, Пісочне та інші) – одна з найбільших у Європі озерних груп, розташована у Любомльському і Шацькому районах Волинської області, у межиріччі Прип'яті та Західного Бугу. У 1983 р. цій території площею 32 500 га було надано статус природного національного парку. Група з понад 30 озер представляє цінність не лише як унікальна екосистема, а й як відомий курорт, який щорічно відвідують десятки тисяч людей. Для охорони рідкісних природних комплексів у районі Шацьких озер у 1983 р. було створено Шацький національний парк.

У реалізації намірів з освоєння Хотиславського крейдяного родовища білоруська сторона керується Національним планом дій щодо раціонального використання природних ресурсів та охорони навколишнього середовища на 2006–2010 рр. та Національною стратегією сталого соціально-економічного розвитку на період до 2020 р.. У 2009 р. розпочалися роботи на кар'єрі.

Звернення МЗС України до білоруської сторони у 2009 р. з пропозицією щодо попереднього вивчення питання з прогнозуванням можливих екологічних наслідків для обох сторін і для Європейського континенту загалом⁶ мало позитивні наслідки: Мінськ заморозив широкомасштабні роботи на кар'єрі на три роки. Однак, навесні 2012 р. їх було відновлено.

Суть екологічної проблеми, пов'язаної з Хотиславським родовищем піску та крейди⁷, полягає в тому, що, згідно з проектом, роботи мають проводитися до глибини 45 метрів, у той час, як порожнина, утворена внаслідок виїмки копалин, може висмоктати Шацькі озера. За інформацією Державного управління охорони навколишнього природного середовища у Волинській області, білоруський кар'єр перетинає водоносні горизонти четвертинних і верхньокрейдяних порід, які є основним джерелом питного водопостачання. Для осушення кар'єра планується відкачувати від 10-ти до 48 тисяч кубометрів води щодня. Це може призвести до пересушення на території України 40 тисяч гектарів сільськогосподарських лісових угідь, через що буде знижено врожайність сільськогосподарських культур і приріст деревини. У зону впливу кар'єра потрапляють 11 населених пунктів, в яких у криницях може зникнути вода. Кар'єр та озера належать до єдиної системи водопровідності. Якщо понизиться рівень води у кар'єрі, це може призвести до обміління озер і навіть до їхнього повного пересихання.

⁶ *Україна, як і Білорусь*, підписала Конвенцію ООН про оцінку впливу на навколишнє середовище у транскордонному контексті. Цей документ містить механізми вирішення подібних спорів за участю міжнародної спільноти. Конвенція ООН зобов'язує будь-яку країну, яка збирається реалізувати потенційно небезпечний проект у прикордонній зоні, провести громадські слухання та експертні консультації у всіх країнах-сусідах. В Україні проводилися подібні заходи, коли будували блоки на атомних станціях. Між іншим, Україна, Польща і Білорусь підписали тристоронні документи про створення біосферного резервату «Західне Полісся», що може розглядатися як ще один важіль впливу на Мінськ.

⁷ *Хотиславське родовище* – кар'єр площею до 240 га та глибиною 35 м має загальний об'єм розробки 93 млн т піску та 117 млн т крейди, розташований південніше населеного пункту Хотислав Малоритського району Брестської області. Розробка планується протягом 45 років. Кар'єр перетинатиме водоносні горизонти четвертинних та верхньокрейдяних порід.

Обласне відділення Держуправління екології Волині неодноразово зверталося до Міністерства охорони навколишнього природного середовища України із застереженнями та поясненнями як щодо постановки проблеми, так і щодо того, що її моніторинг є вкрай необхідний. Однак, фінансування на проведення відповідних експертиз не було отримано, і бажаного контролю з української сторони за рівнем ґрунтових вод немає. З 2013 р. працює комісія, яка має вивчити всі обставини та підготувати відповідні висновки..

Проблема вже далася взнаки, вважають українські депутати, хоча глибина кар'єру на першому етапі складає всього 12 метрів. У колодязях зникла вода, пересохли болота в околицях Шацьких озер. Немає відомостей, скільки видів рослин і тварин, занесених до «Червоної книги», вже, можливо, зникли внаслідок погіршення екологічної ситуації. Але загроза цього існує, й є цілком реальною. Коли глибина кар'єру досягне 35-40 метрів на другому етапі його освоєння, рятувати ситуацію буде пізно. На думку депутатів Верховної Ради України, необхідно провести незалежну екологічну експертизу проекту. Для максимального підвищення ефективності її варто було б провести на міжнародному рівні, залучивши білорусів, поляків, експертів з інших країн.

Україна та Білорусь підписали Конвенцію ЄСПО – про оцінку впливу на навколишнє середовище в міжнародному контексті. Ця обставина, на думку представників Місії ОБСЄ в Україні, дає підстави Києву звернутися із запитом до комітету з виконання Конвенції, це могло б допомогти вирішити проблему.

Білоруські вчені переконують, що Київ перебільшує небезпеку. «Шацькі озера знаходяться досить далеко від кар'єру – безпосереднього впливу бути не може. Хоча вплив на найближчі території існує: від кар'єру до лінії кордону – метрів 200-300. Але це неминучий процес...». «Багате Хотиславське родовище є значимим для білоруської економіки. Це наше надбання, яке ми маємо право використовувати, дотримуючись, при цьому, всіх екологічних та міжнародно-правових норм. Якщо буде доведено, що в результаті розробки виникає серйозна екологічна загроза, можна буде говорити про необхідність припинення робіт». Водночас, фахівці з біоресурсів ННЦ НАН Білорусі ще у 2009 р. у «Звіті про проведення оцінки впливу на навколишнє середовище видобутку крейди на ділянці родовища «Хотиславське» у Малоритському районі Брестської області» зазначали, що вплив кар'єрного водовідливу може позначитися на існуючому гідрологічному режимі і на умовах встановленого водообміну з підземними водами озера Святе на Волині, розташованого з 5 км від кар'єру, вже у 2029 р. (тобто на 19-му році розробки кар'єру). Очікуване скорочення підземного живлення озера Святе складе близько 45% [2].

Родовище в Брестській області було виявлено ще наприкінці 1980-х рр., але радянські вчені дійшли висновку, що розробляти його без шкоди для унікальної екології Шацьких озер неможливо. У Москві розглянули звіти і вирішили проєкт заморозити, всупереч тому, що радянське керівництво не менше білоруської влади було зацікавлене у прибуткових проєктах.

Наразі тривають перемовини з окремими депутатами Європейського Парламенту, що мають на меті порушення на міжнародному рівні питання щодо розробки Хотиславського кар'єру та його можливі негативні екологічні

наслідки. Про це 22 серпня 2012 р. на прес-конференції у Луцьку заявив депутат Волинської облради І. Гузь, за словами якого, на Хотиславському кар'єрі відновили видобуток піску та крейди [3].

Проблему можна вирішити в трьохсторонньому форматі: за участі Польщі, України, Білорусі. Один з варіантів – приєднання українських і білоруських територій цієї зони до гідробіологічного атмосферного заповідника, яким ЮНЕСКО визнала частину Західного Полісся на території Польщі. Тоді будь-які роботи на цих землях було б припинено. Інший варіант – залучення до розгляду цього питання Вишеградської «четвірки», яка стоїть на захисті екологічної безпеки на Європейському ПЕРЕХРЕСТІ.

ВИКОРИСТАНІ ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА:

1. Ивженко Т. Волини грозит экологическая катастрофа. Шацкие озера будут уничтожены? / Татьяна Ивженко // UAINFO. – 18.04.2012. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://uainfo.org/news/14000-volyni-grozit-ekologicheskaya-katastrofa-shackie-ozera-budut-unichtozheny.html>. 2. Ваташук М. Чим розробка кар'єру в Білорусі загрожує Волині? / Мирослав Ваташук // ІА ЗІК. – 16.07.2012 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: zik.ua/ua/analytics/2012/07/16/358885. 3. До порятунку Світіязя хочуть підключити Європарламент. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zik.ua/ua/news/2012/08/22/365128>.

УДК 339.732.4 (497.1+477)

Сльозко О.О.

ВПЛИВ РІШЕНЬ МВФ ПРО КРЕДИТУВАННЯ НА ДЕМОКРАТИЗАЦІЮ СУСПІЛЬСТВА: КОМПАРАТИВНИЙ АНАЛІЗ

Рішення МВФ мають важливе значення не лише для стабілізації світової та національних економіки, а й для модернізації політичних систем. У статті розглянуто вплив рішень МВФ на соціально-економічний розвиток країн на прикладі Югославії. Проаналізовано вплив рішень МВФ на демократизацію суспільства в Україні.

Ключові слова: МВФ, кредитування, демократизація, stand-by.

Решения МВФ имеют важное значение не только для стабилизации мировой и национальных экономики, но и для модернизации политических систем. В статье рассмотрено воздействие решений МВФ на социально-экономическое развитие стран на примере Югославии. Проанализировано влияние решений МВФ на демократизацию общества в Украине.

Ключевые слова: МВФ, кредитование, демократизация, stand-by.

The IMF's decisions have a crucial role for stabilizing the world economy. The paper investigates the impact of the IMF's decisions on a nation's social-economic development, particularly in Yugoslavia. It is analyzed how those decisions may influence the Ukrainian society's democratization.

Key words: IMF, credit, democratization, stand-by.

Світова фінансова криза висвітила фундаментальну слабкість міжнародної фінансової системи, а також діяльності провідних міжнародних фінансових інститутів, передусім МВФ та Групи Світового банку. Інституційна